ռանների բնակարանները թէև տաքացնում են, բայց պատերից և առաստաղից ջուր է կաթում, այնքան խոնաւ են ուսումնարանների բնակարանները։ Ուսուցիչները և աշակերտները տկարանում են։

—

ԻԳԴԻՐԻՑ մեզ գրում են։ «Իգդիրը այժմ բաժանված է երկու կուսակցութիւնների վրա, որոնցից մէկը կամենում է առաջարկել կառավարութեանը որ Իգդիրը քաղաք դառնայ, իսկ միւսը չէ կամենում որ այդ գիւղը քաղաք դառնայ։ Այս պատճառով սաստիկ վէճ է շարունակվում բնակիչների մէջ։

—

Մեզ գրում են ՇՈՒՇՈՒՑ որ դիտաւորութիւն կայ այդ քաղաքում բէալական դպրոց բաց անել։ Բայց քաղաքը բաժանված լինելով երկու որոշ թաղերի՝ մինը հայոց իսկ, միւսը թուրքաց, թաղերից իւրաքանչիւրը կամենում է որ դպրոցը իրանց մօտ լինի։ Հայոց թաղը ասում է որ դպրոցի շինութիւնը այդ թաղում արդէն պատրաստ է, ուրեմն մինչ հարկ կայ նորը շինելու թուրքաց թաղում, իսկ թուրքերը ասում են, որ եթէ դպրոցը նրանց թաղում չը շինվի, նրանք ոչինչ միջոցներ չեն նուիրի դպրոցը պահպանելու համար։

—

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են, որ այդ քաղաքի հայ երիտասարդները դիտաւորութիւն ունէին մի թատրօնական ներկայացումն տալ յօգուտ հոգևոր դպրոցի, բայց մոլորված են մընացել, որովհետև հայուհիներից ոչ մի կին և ոչ մի աղջիկ չեն կամենում մասնակցել ներկայացմանը։ Նախիջևանցիները սիրում են զուարճութիւնները, բայց նրանցից ոչ մինը չի համաձայնվի որ իր կինը կամ աղջիկը բեմ դուրս գան։

—

Մեզ հաղորդում են ԶԱՔԱԹԱԼԻՑ որ մի պ. Գարասիմ Մէլիք-Նուբարեանցի շնորհով յունվարի 3-ին հացը Զաքաթալում էժանացաւ։ Այժմ հացը առաջին տեսակի ծախվում է 4 կոպէկով, երկրորդ տեսակի $3^1/_2$ կոպ.։ Քանի մի օր առաջ հացը ծախվում էր 6 և 5 կոպէկով։ Ուրիշ մթերքներն էլ սկսեցին էժանանալ։

—

«Մշակ» լրագրի ԹԻՖԼԻՍԻ անցեալ տարվայ բաժանորդներից ոմանք կարծում են որ մենք նրանց կը շարունակենք ուղարկել թերթը և այս տարի։ Բայց նրանք սխալվում են. մենք ոչ ոքին բռնի կերպով չենք կամենում ստիպել մեր լրագրին գրվել։ Թող այժմեան տասն և ինն-երորդ դարում հայը ինքն հասկանայ, պարտաւոր է նա արդեօք գրվել հայ լրագրին, թէ ոչ, պարտաւոր է նա արդեօք կարդալ հայերէն, թէ ոչ։ Թող Թիֆլիսը հասկանայ, արդեօք ամօթ չէ նրան, որ քառասուն հազար հայ բնակիչներից բաղկացած քաղաքը ստանում է ամենօրեայ լրագիր երկու թէ երեք հարիւր թւով։ Ցիշում ենք, որ գերմանական մի փոքրիկ քաղաք Հայդելբերգի պէս, որ 16 հազար բնակիչ ունի միայն, տալիս է տեղական թերթին 5 հազար բաժանորդ, ուրեմն բնակիչների քառորդից աւելի։ Այդ հաշուով Թիֆլիսում, ուր կայ 40 հազար հայ բնակիչ, մի ամենօրեայ հայ թերթը պէտք է ունենար 10 հազար բաժանորդ։ Իսկ մենք սովորաբար ունենք Թիֆլիսում միայն երկու հարիւր, թէ երեք հարիւր բաժանորդ։

—

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ մեզ գրում են որ այդտեղ «Մշակի» ամենակատաղի թշնամիները երկու մութ և խաւար անձնաւորութիւններն են՝ Մ. Ս-եանց և Ն-եանց, որոնք ամեն ջանք են գործ դնում վրդովեցնել ժողովուրդը «Մշակի» դէմ, որպէս զի մեր լրագիրը շատ բաժանորդներ չունենայ Վաղարշապատում։ Մենք չը գիտենք ուրիշ քաղաքներում կան արդեօք այդ տեսակ կատաղածներ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—

Արևմտեան քաղաքական շրջանների մէջ նորերումս լուր տարածվեցաւ մի գաղտնի դաշնակցութեան մասին, որ իբր թէ կապված է Գերմանիայի և Սպանիայի մէջ։ Չը նայելով, որ այս լուրը շատ օտարոտի և անսպասելի էր, այնու ամենայնիւ նրան հաւատացին։ Գտնվեցան մարդիկ, որոնք շատ բնական համարեցին քաղաքական այդ գործը։ Յայտնի է, որ իշխան Բիսմարկ դեռ 1870 թուականին կամենում էր Հոհենցոլերների թագաւորական տան անդամներից մէկին բարձրացնել սպանիական գահի վրա։ Քանի որ իշխան Բիսմարկի այդպիսի ձգտումների շարժառիթները ամենքին յայտնի էին, ուրեմն իշխան Բիսմարկի վերջին փորձն էլ Սպանիայի հետ դաշնակցութիւն կապելու մասին շատ բնական համարվեցաւ, որովհետև Գերմանիային միշտ հարկաւոր է ունենալ Ֆրանսիայի հարաւային կողմից մի դաշնակից, որը հարկաւոր դէպքում կարողանայ արգելել Ֆրանսիային կենտրօնացնել իր զօրքերը գերմանական սահմանների մօտ։

Իսկապէս Գերմանիայի և Սպանիայի դաշնակցութիւնը բառական անհերևակայելի է։ Եւրօպայի այժմեան դրութիւնը ի նկատի ունենալով, կարող է ի հարկէ այնպիսի մի դէպք պատահել, որ Գերմանիայի համար չափազանց պիտանի կը լինի Սպանիայի զինաւորված օգնութիւնը, բայց չի կարելի ենթադրել այնպիսի մի անցք, որի ժամանակ Սպանիայի համար անհրաժեշտ լինի Գերմանիայի զինաւորված օգնութիւնը։ Սպանիայի ամբողջութիւնը կատարելապէս ապահովված է գոնեա Ֆրանսիայի կողմից, որի դէմ կարող է ուղղված լինել Սպանիայի և Գերմանիայի դաշնակցութիւնը։ Ֆրանսիացիները երբէք չեն մտածել և չեն էլ կարող ցանկանալ Սպանիայի մի մասը ձեռք բերել։ Պիրենեան լեռների մօտ եղած սպանիական աղքատ նահանգները Ֆրանսիացիների համար ցանկալի չեն կարող լինել։ Սպանիան, պահպանելով իր այժմեան սահմանները, պէտք է միշտ խաղաղ և բարեկամական յարաբերութիւններ ունենայ Ֆրանսիայի հետ։ Նա անկարող է Ֆրանսիայի երկրից մի մասը ձեռք բերել մինչև անգամ այն դէպքերում, եթէ պատահաբար Գերմանիան, նորից յաղթէ Ֆրանսիային և նրա երկիրը աւերակ դարձնէ։ Ուրեմն եթէ Սպանիան համաձայնի օգնել Գերմանիային, նա այդ բանը պէտք է անի առանց որ և է շահ ունենալու։

Զարմանալի չէ ուրեմն, որ սպանիական կառավարութիւնը հարկաւոր համարեց հաստատապէս հերքել տարածված այդ լուրը։ Պատասխանելով ընդդիմադրական կուսակցութեան անդամներից մէկի հարցին, սպանիական արտաքին գործերի մինիստրը յայտնեց, որ այդպիսի դաշնակցութիւն չը կայ և որ Սպանիայի և Ֆրանսիայի փոխադարձ յարաբերութիւնները ամենաբարեկամական են։

Այսու ամենայնիւ հաստատապէս կարելի է ասել, որ գերմանական դիպլոմատիան Մադրիդի մէջ փորձեր էր անում բարեկամութիւն հաստատել Սպանիայի և Գերմանիայի մէջ։ Իշխան Բիսմարկ միշտ գործը կատարելու առաջ նախապատրաստութիւններ է արել։ Ամենքին յայտնի է, որ Ֆրանսիայի այժմեան բարօրութիւնը և կառավարչական ձևի տևողականութիւնը չափազանց անհանգիստ է անում Բիսմարկին։ Բիսմարկ սխալվեցաւ ենթադրելով, որ Ֆրանսիայից վերցրած կոնտրիբուցիան և երկու նահանգների խլելը, նրան երկար ժամանակով կը թուլացնէ։ Նա նկատում է, որ 1870 թուականին յաղթված Ֆրանսիան վերականգնում է իր ոյժերը և որ Ֆրանսիայի վերանորոգվելուց յետոյ նրա կառավարութիւնը կաշխատէ վրէժ առնել Գերմանիայից, վերադարձնել կորցրած նահանգները և ձեռք բերել իր առաջնակարգ դիրքը եւրօպական պետութիւնների շարքում։ Գերմանական կառավարութիւնը պէտք է պատրաստվի ապագայ այդ պատերազմի համար։ Նա կուզենար ձեռք բերել Սպանիայի դաշնակցութիւնը, բայց այս վերջինը ոչ թէ միայն չի կարող թշնամաբար վարվել Ֆրանսիայի հետ, այլ ընդհակառակը նրա շահերը պահանջում են բարեկամական յարաբերութիւններ պահպանել իր մօտաւոր դրացու հետ։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

նութիւնները, որ առիթ էին տուել այն «անդամին» թունաւորել իրան. ասաց, որ նա մի հասարակ գիւղացի աղջիկ էր, մի օր որսորդութեան ժամանակ տեսաւ նրան լեռների վրա, ոչխարներ էր արածացնում. տեսաւ և հաւանեց նրան, ներքինիներից մէկին ուղարկեց նրան բերեցին իր կանանոցը. աղջկայ ծնողները ուրախացան, որ նա ընկաւ խանի կանանոցը, թէև մի ուրիշ տղայի հետ նշանված էր, բայց «անդամը» երեսի չը մոռացաւ նրան, և խանին սպանելով, աշխատում էր կրկին ընկնել իր սիրելիի գիրկը։

Հարեմական ինտրիգաները, խեղճ կնոջ եղերական պատմութիւնը, թոյնը,—այդ բոլորը այն աստիճան անախորժ տպաւորութիւն գործեցին թէ իշխանի և թէ պատանի Ստեփաննոսի վրա, որ նրանք բոլորովին կորցրին իրանց ախորժակը մի բան ուտելու, թէև պարսկական խոհանոցի արդիւնաբերութիւնը հրապուրելու չափ համաղամ էր։ Պղնձէ սնակների կալպակները բարձրացնելով, գտան նրանց տակ ամեն տեսակ խորտիկներ, սկսեալ մսեղէններից, մինչև ընդեղէն, բանջարեղէն կերակուրները և բազմատեսակ անուշեղէնները։ Նրանց մօտ դրած էին ահագին ամանների մէջ զանազան տեսակ քաղցր շերբէթներ և մածնաթան (արդուղ), որոնց պէտք էր խմել ահագին ջրեփներով, որ խիստ նուրբ և գեղեցիկ կերպով շինված էին շիմշատի դեղին փայտից։ Ոգելից ըմպելիքներ չը կային։ Դանակ, պատառաքաղ, սեղանի այսպիսի պարագայք չը կային։ Բոլոր կերակուրները պէտք էր ուտել մատներով։ Երբեմն խանը իւղաթաթախ մատներով վեր էր առնում իր բաժնից մի պատառ տապակած միս կամ մի բուռը փլաւ, և դնելով իշխանի պնակի մէջ, ասում էր.—Կերէք, դա լաւ կտոր է։ Այդ առանձին ուշադրութիւն և առանձին պատիւ էր հիւրին։ Դէրվիշը ոչ մի կերակուրի չը դիպաւ, յայտնելով, թէ սովորութիւն չունի մսեղէն կերակուրներ ուտելու։ Նրա կարծիքով, այդ մի տեսակ գազանութիւն էր, որ մի անասուն, մորթում, ուտում էր ուրիշ անասունի միսը։ Նա առեց մի կտոր ցամաք հաց, թաթախեց աղի մէջ և կերաւ։ Այդ եղաւ նրա ճաշը։ Ցետոյ հեռացաւ սեղանից, կուռ եկաւ վրանի մի անկիւնում, և հանեց իր կշտից քարշ ընկած, հովի մախաղի նմանութիւն ունեցող գրպանից մի ինչ որ բան *), դրեց փոքրիկ ղէյլանի գլխի վրա, վառեց ղէյլանը, սկսեց ծխել։ Մի բոպէում ամբողջ վրանը լցվեցաւ դառն, կծու և խեղդող ծխով։ Բայց այդ արբեցուցիչ ծուխը որքան անտանելի էր ուրիշներին, այնքան բաւականութիւն էր պատճառում դէրվիշին։ Նա արդէն մի տեսակ կիսաքուն դրութեան մէջ, աչքերը փակած, նիրհում էր, բայց ղէյլանը բաց չէր թողնում ձեռքից և ծուխը մանր օղակներով դուրս էր գալիս երբեմն նրա պնչերից, երբեմն սնորակ և ուռած շրթունքի միջից։ Սարսափելի էր նայել այդ կուռ եկած, մռայլոտ մարդու վրա, որ ներկայացնում էր մի չոր ու ցամաք կմախք, ոսկորների մի կոյտ, որ կոլոլված էր իր սպիտակ շապիկի մէջ։ Նրա այլանդակ դէմքի վրա երևում էին երբեմն տենդային ցնցումներ, իսկ երբեմն անցնում էր մի տեսակ չարախնդաց ժպիտ։ Մերթ-մերթ նրա բերանից դուրս էին թռչում խուլ, անորոշ հառաչանքներ անհասկանալի բառերի հետ։

—Երևի, ոգիների հետ է խօսում, ասաց խանը, մի առանձին ուսահատութեամբ նայելով դէրվիշի վրա։

Նա մի և նոյն դրութեան մէջ բոլորովին քընեց, դարձեալ իր ձեռքից բաց չը թողնելով ղէյլանը։ Մանկլաւիկներից մէկը վերառեց ղէյլանը և ծածկեց նրան թանզագին շալից կարված մի թեթև վերմակով։ Ի հարկէ, եթէ դէրվիշը տեսնէր այդ, շատ պիտի վիրաւորվէր, որ նրա ճրգնութիւններով սպանված մարմինը ծածկում էին այս տեսակ չքեղ վերմակով։

Ճաշելուց յետոյ, երբ վերքաղեցին սեղանը, դարձեալ լուացվելու ջուր բերեցին. այնուհետև փոքրիկ, նախշուն ֆինջաններով մատուցին սուրճ առանց շաքարի։ Բոլորից վերջը տրվեցաւ ղէյլան, բայց ոչ դէրվիշի դառն ղէյլանի նման, այլ պատրաստված Պարսկաստանի անուշահոտ ծխախոտից։

—Հիմա ժամանակ է մեզ արձակել, խան, ասաց Թորոս իշխանը, շնորհակալութիւն յայտնելով նրա հիւրասիրութեան համար։

*) Դէրվիշների ծխելիքը կոչվում է բանկ, որ պատրաստվում է կանեփի ծաղիկներից ուրիշ բաղադրութիւնների հետ։ Նա արբեցնում է ծխողին և նրա ուղեղի մէջ երևան է հանում զանազան տեսիլքներ։

—Ի՞նչպէս կարելի է, դեռ մենք ձեզ ոչինչ ծառայութիւն չենք ցոյց տուած, պատասխանեց խանը ներողութիւն խնդրելով,—դուք պիտի մընաք մի քանի օրեր, մի քանի շաբաթներ, որ մենք կատարելապէս կարողանանք ձեր պարտաւորութիւնից դուրս գալ։

Իշխանը նոյն կեղծ—քաղաքավարական ոճով յայտնեց, որ ինքը չափազանց շնորհակալ է խանից, որ կատարեց նրա խնդիրքը և իրան միշտ բախտաւոր կը համարէ, որ վայելում է նրա բարեկամութիւնը, և յոյս ունի, որ այդ բարեկամութիւնը անխախտ կը մնայ, եթէ խռովարար մարդիկ չը խանգարեն նրան։ Վերջին խօսքերով նա ակնարկում էր երկու հայ մելիքների վրա։

—Դուք այդ մասին անհոգ կացէք, իշխան, պատասխանեց խանը երդվելով,—իմ հօր գերեզմանում թող կրակ լցրած լինեմ, եթէ ձեր մի մազը փոխելու լինեմ հազար այն տեսակ մարդիկների հետ։

Ցետոյ հրամայեց նա իր սանդուխտարին (դանձապահին) իշխանի և պատանի Ստեփաննոսի համար պատրաստեն ընծաներ։ Իշխանի համար դուրս բերեցին մի փառաւոր վերարկու (ջուբայ) որ կարված էր Քիշմիրի թանզագին շալից և զարդարած ոսկէ թելերով։ Այդ վերարկուն խանի սեպհական վերարկուն էր, որ միանգամ միայն հագել էր նա, երբ ներկայացաւ պարսից շահին. այժմ ընծայելով իշխանին, պարսից մեծերի սովորութեամբ մի առանձին պատիւ էր անում իշխանին, պարգևելով մի այնպիսի խ ա լ ա թ, *) որ վեր էր առնված նորին գերազանցութեան՝ խանի սեպհական թիկունքից։ Բացի դրանից ընծայեց նրան մի գեղեցիկ ջՀՀվարդար**) թուր, Խորասանի գործ, արծաթեայ պատեանով և թանզագին ակներով զարդարած երախակալով։ Պատանի Ստեփաննոսի ընծաները աւելի հրապուրիչ էին. նա ստացաւ մի ալմաստ մատանի և զէնքերի մի ամբողջ խաչում՝ թուր, հրացան, ատրճանակներ, գնտակի և վառօդի ամաններ, բոլորը ոսկեզօծ, արծաթով զարդարած և սև սեաղով մինա արած։ Բացի դրանցից, նա ստացաւ մի գեղեցիկ նժոյգ իր ամբողջ ասպազէնքով։

Պատանի Ստեփաննոսին խիստ ծանր էր ընծաներ ընդունել այն գազանի ձեռքից, որ թաթախված էր իր հօր, իր մօր և իր ազգատոհմի արիւնով։ Այսուամենայնիւ, նա զսպեց իր մէջ վրէժխնդրութեան զգացմունքը, և խոնարհվելով ընդունված քաղաքավարական ձևերին, յայտնեց իր շնորհակալութիւնը խանի առատաձեռնութեան և բարեսրտութեան մասին։

Թէ իշխանի և թէ պատանու նժոյգները արդէն կանգնեցրած էին վրանի հանդէպ. նրանք դուրս եկան, և խանը թափելով շողոքորթութեան և բարեկամական արտայայտութիւնների մի ամբողջ հեղեղ, ճանապարհ դրեց նրանց մինչև նժոյգների մօտ։ Նա իր ձեռքով բռնեց իշխանի նժոյգի ասպանդակը և հրաւիրեց նստել։

—Այդ, արդէն չափից դուրս է, ասաց իշխանը հրաժարվելով։

Խանը խնդրում էր ընդունել այդ ծառայութիւնը, որ նրա հիւրասիրութեան և բարեկամական մտերմութեան աւելի ազդու արտայայտութիւնն էր։ Բայց իշխանը չը կամենալով մինչև այս աստիճան ստորացնել նրան, ինքը թռաւ թամբի վրա, առանց ընդունելու նրա ձեռքից ասպանդակը։ Պատանի Ստեփաննոսը իր նոր զէնքերով զինաւորված, արդէն գտանվում էր իր նժոյգի վրա։ Հայոց ձիաւորների խմբից լսելի եղաւ փողի ձայնը, որ նշան էր հրաժեշտի։

—Մնաք բարեաւ, խան, ասեցին իշխանը և պատանի Ստեփաննոսը, իրանց նժոյգների վրայից գլուխ տալով։

—Բարի ճանապարհ, պատասխանեց խանը, նոյնպէս գլուխ տալով։

Վերադառնալով իր վրանը, նա իր մտքում ասաց. «ես քո հպարտութիւնը, շուն հայ, մի խեցեղէն ամանի նման ոտքերիս տակ կը փշրեմ....»

(Կը շարունակվի)

*) խ ա լ ա թ նշանակում է պարսից այն ընծաները, որ տրվում են հագուստով. այստեղից է հայոց խ լ ա յ բառը։

**) Ջ օ հ վ ա ր դ ա ր կոչվում են այն տեսակ սրերի շեղբերը, որոնք խառայի նման նկարներ ունեն և որոնց պատճառած վէրքը անբժշկելի է դառնում։ Այս տեսակ սրերը այժմ Պարսկաստանում համարվում են հնութիւն, որովհետև նրանց արհեստը կորած է։